

VLOGA ŠOLSKE KNJIŽNICE DANES IN JUTRI

Milena Ivšek, Zavod RS za šolstvo, OE Celje

UDK 027.7/.8(497.12)

IVŠEK, Milena: Vloga šolske knjižnice danes in jutri. Knjižnica, Ljubljana, 34(1990), št. 3, str. 123-129

Knjižnica kot medioteka mora biti središče vsake vzgojnoizobraževalne organizacije. V njej se srečujeta učitelj in učenec kot enakovredna uporabnika informacij. Knjižnica kot informacijski center se vključuje v pouk. Od takega vzgojno-izobraževalnega procesa je odvisen človek, ki bo ustvarjal po letu 2000. Kako naj bo ta človek izobražen, je sicer temeljno vprašanje družbe, a tudi celotnega kolektiva na šoli, kjer deluje tudi šolska knjižnica.

UDK 027.7/.8(497.12)

IVŠEK, Milena: The school-library's role today and tomorrow. Knjižnica, Ljubljana, 34(1990), št. 3, str. 123-129

The school-library is a multimedial centre of each school. The teacher and the pupil meet there, both of them in the role of users.

The library has to be included into the teaching process as an information centre.

The development of a person whose working and creative age will be after the year 2000 depends on the quality of the teaching process organization in our days. How this person needs to be educated is not only the basic question of the society, but also the main preoccupation of the school of which the school library is an integral part.

Šolska knjižnica

Šolska knjižnica je izobraževalni center, je media center, je vir novih idej, je informacijski center, je učni center in učni laboratorij, hkrati pa sestavni del vsakega vzgojno-izobraževalnega sistema.

Knjižnica zbira gradivo (tiskano, avdiovizualno in drugo), ga strokovno obdeluje in ga v različnih oblikah nudi učiteljem in učencem, da ga vključujejo v aktivno osvajanje učne snovi. Delo šolske knjižnice poteka v treh smereh:

- strokovno organizacijski
- posredniški
- informacijsko svetovalni.

To delo uspešno opravlja, če so zagotovljeni naslednji pogoji:

1. vsebinsko ustrezno, dobro izbrano tiskano in avdiovizualno gradivo,
2. delovni prostori,
3. strokovno usposobljen kader,
4. taka organizacija vzgojno-izobraževalnega dela, da se lahko knjižnica vključi v pouk in
5. osveščенost učiteljskega kolektiva in učencev o možnostih, ki jih nudi šolska knjižnica.

Šolska knjižnica nabavlja gradivo v primernem sorazmerju za vsa predmetna področja, v srednji šoli je nabava vsebinsko prilagojena vzgojno-izobraževalnemu programu. Celoten učiteljski kolektiv je odgovoren za oblikovanje mladega uporabnika knjižnice.

Smotri oblikovanja uporabnika so:

1. usposobiti učence, da poznajo ureditev knjižnice, da brez zadreg uspešno uporabljajo njene službe, da najdejo v njej gradivo, ki ga potrebujejo,
2. da znajo uporabljati strokovna in znanstvena gradiva, da poznajo strukturo informacijskih virov,
3. da znajo oblikovati vprašanje za svoje informacijske potrebe,
4. da poznajo različne strategije iskanja informacij,
5. da znajo vrednotiti dokument,
6. da ga znajo citirati,
7. da spoznajo povezavo med predmetom, ki se ga učijo in gradivom, ki je na razpolago v knjižnici. (Filo, 1979, Novljan)

Prav šola ima vpliv na učence, ki se med seboj razlikujejo po osebnostnih lastnostih in še bolj po možnostih za izobraževanje, zato lahko veliko naredi prav za učence iz kulturno šibkega okolja.

Na celjskem področju je 54 osnovnih in 12 srednjih šol, v osnovnih šolah je zaposlenih 27 knjižničarjev, v srednjih pa 6. Vse šole imajo šolske knjižnice, možnosti za delovanje so različne od občine do občine in celo od šole do šole. (Statistični podatki za leto 1987/88). V zadnjih letih se skrb za šolske knjižnice občutno povečuje. Poglobil se je stik z občinskimi matičnimi knjižnicami. Tu gre za strokovno pomoč pri postavitvi literature, obdelavi neknjižnega gradiva in pripravi na računalniško vodeno obdelavo podatkov.

Učitelj

Učitelj ni več in ne more biti več edini vir informacij v vzgojno-izobraževalnem procesu. Šolska knjižnica zmore zbrati več gradiva kot učitelj posameznega predmetnega področja. Učitelj postaja vse bolj organizator vzgojno-izobraževalnega procesa, učenčev svetovalac in sodelavec pri odkrivanju novih spoznanj ter vse manj neposredni prenašalec informacij.

Učiteljeva vloga je pri oblikovanju bralnih navad v otroški dobi nadvse pomembna. Stil učiteljevega dela in metode pouka so daleč bolj vplivne kot vrsta vsebin pri pouku. Učitelji se morajo zavedati, da

- je ves svet potencialni vir informacij,
- je poučevanje proces seznanjanja z informacijami, da si učenci pridobijo izkušnje, kako poiskati in uporabiti informacije za vsakdanje življenje
- obstajata potreba po pridobivanju izkušenj v poznavanju virov informacij in strategija poučevanja informacijskih konceptov.

Učitelji bi morali najprej sami dobro obvladati primarne in sekundarne informacijske vire, tako bi jih primerno predstavili učencem. Zato je pomembno učiteljevo vedenje o šolskih knjižnicah. Izobraževalni programi za bodoče učitelje bi morali vsebovati tudi izobraževanje za uporabo vseh oblik informacijskih virov. Že med samim izobraževanjem za poklic bi pridobili znanja, kako vpeljati uporabo informacijskih medijev v poučevanje.

Prav s pomočjo šolske knjižnice lahko učitelj organizira različne oblike dela, skupinski pouk, kjer vsaka skupina učencev črpa informacije iz različnega gradiva (tiskani viri, periodika, avdio, avdiovizualni viri informacij). Pri individualiziranem pouku vodi učenca do najvišjih ciljev, ki jih je učenec sposoben doseči.

Šolska knjižnica mora omogočiti informacijo in tudi komunikacijo. V šolski knjižnici se srečujeta učitelj in učenec, oba imata dostop do istih virov. Med njima se vzpostavlja komunikacijski proces in prav ta spreminja njune medsebojne odnose.

Učitelji se vse premalo zavedajo, kakšne možnosti nudi šolska knjižnica za katerokoli predmetno področje. Nekateri še vedno mislijo, da je šolska knjižnica

omejena le na pouk materinščine, na izposojajo knjig za obvezno domače branje in pripravo referatov. Tak način razmišljanja hromi bogatejša delo.

Na celjskem področju je zelo močno razvita raziskovalna dejavnost v osnovnih in srednjih šolah. Učitelji zelo uspešno uvajajo učence v raziskovalno delo pri različnih predmetih.

Učenec

Učenec se s pomočjo knjižnične vzgoje v šoli oblikuje v uporabnika informacij. Pridobiti mora elementarne veščine, kako najti informacijo v avdiovizualnem gradivu in kako v tiskanem, kako to oboje povezati in uporabiti v življenju. Silva Novljan navaja, da se mora vsak učenec seznaniti z delom knjižnice na šoli že v začetku pouka. Prva srečanja s knjižnico in knjižničarjem odločilno vplivajo na nadaljnji razvoj tega kontakta. Učitelji z učenci obišejo knjižnico. Tudi knjižničar lahko obiše učence v razredu, tako bo premagan strah pri marsikaterem učencu.

Zelo pomemben je pogovor o knjižnici, ki je usmerjen v odkrivanje pomena knjižničnega delovanja. Tak pogovor lahko poteka v obliki okrogle mize na določeno temo, primeren je za učence višjih razredov osnovne šole in srednje šole. Pomembni so knjižnično raziskovalni projekti. Pri takem projektu je pomembno, da je vsebina primerna učencem, vendar ne povsem šolska, izbira je odvisna od interesa učenca. Šole ko obvladajo osnovno uporabo knjižnice, se lotijo tem v zvezi z učno snovjo.

Učenci se morajo naučiti osnovnih spretnosti pri uporabi knjižnice, to je sposobnosti najti splošne, specialne in tekoče informacije. Naučiti se morajo uporabljati:

- referenčne knjige (enciklopedije, slovarje, bibliografije, almanah)
- periodiko (časniki, časopisi, članki v njih)
- kataloge, spoznati morajo vrste in funkcijo katalogov, vsebino in pomen informacij na kataložnem listku

Take spretnosti si pridobijo z dosti vaje pri skupinskih oblikah dela in pri individualnih obiskih. Učenci morajo biti najprej dobro opismenjeni, razumevati morajo abecedo, številčna pravila za uporabo katalogov. Razvite morajo imeti bralne veščine za različne oblike branja. Znati morajo opazovati, odbirati gradivo, ki je pomembno za nadaljnje informacije. Tako si oblikujejo analitični pristop k delu.

Izobraževanje za uporabnika šolske knjižnice je pri nas integrirano v osnovni izobraževalni program. V osnovni šoli se izvajajo pedagoške ure z vsebinami knjižnične vzgoje, srednja šola bi morala na teh temeljih dograjevati znanja.

V šolski knjižnici se srečujejo učenci različnih starostnih stopenj, različnih interesov, različnih usmeritev. Med njimi se vzpostavlja komunikacijski proces, ki je

gotovo velikega pomena za širjenje, poglobljanje informacij in ne nazadnje za vzgojo mladega človeka.

Ko smo analizirali mnenja srednješolcev v celjski regiji (različnih usmeritev IV. in V. stopnje), smo ugotovili, da 20 % učencev sploh ne hodi v knjižnico, knjige za obvezno branje dobijo pri sošolcih. Učenci menijo, da so šolske knjižnice slabo založene, zato rajši obiskujejo splošnoizobraževalne knjižnice, kjer je izbor večji.

Zelo pomembno je, če se lahko učenec o prebranem delu pogovori. Kar 83 % učencev trdi, da ima to možnost, največ se pogovarjajo s sošolci, na drugem mestu so učitelji, nato starši. Zelo šibko vlogo ima pri tem knjižničar.

Učenci prihajajo z različnih osnovnih šol, zato so bili tudi odgovori na vprašanje, kaj bi spremenili v šolski knjižnici, različno zahtevni. Skupna želja pa je, da bi povečali prostor, da bi imeli čitalnico, da bi bilo na voljo dovolj knjig.

Knjižničar

Vsaka šola s 500 učenci in več bi morala imeti šolskega knjižničarja, ki polovico svojega delovnega časa nameni pedagoškemu delu, četrtno pripravi in strokovni obdelavi knjižničnega gradiva, četrtno pa za svetovalno delo z učitelji in učenci. Če je delo tako zasnovano, sodi med pedagoške delavce v kolektivu.

Vsi knjižničarji se srečujejo s problemom, kako zagotoviti, da bo bralec res dobil tisto, kar želi in kako ponuditi bralcu še druge vire, da jih bo sprejel. Čeprav so nekatere knjižnice že računalniško opremljene, se knjižničarjeva vloga ne izgublja, ampak se odpira v drugo smer, v pedagoško.

Najpomembnejša naloga je, kako "prevesti" informacijo, kako jo oblikovati, da bo primerna za učitelja in kako, da bo primerna za učenca.

Knjižničar pomaga bralcu pri oblikovanju vprašanj, definiranju problema. To je proces razkrivanja potrebe, kjer je odnos med vprašanjem in virom odprt. Pristop k informaciji je izrazito individualne narave in močno vezan na psihološke značilnosti uporabnika. (Novljan)

Knjižničar oblikuje uporabnika, v njem mora vzbuditi interes za uporabo virov, da bo to postala navada.

Vzgoja uporabnika mora biti sistematična, kontinuirana od začetne do končne faze izobraževanja, da preide v samoizobraževanje.

Knjižničar je vezni člen med učiteljem in učencem, zato sodeluje tudi pri vzgojno-izobraževalnem procesu. Z učiteljem pripravi bibliopedagoške ure, jih skupaj načrtujeta in izvajata, vsakdo je odgovoren za svoje strokovno področje dela. Tako

knjižničar sodeluje pri skupinskih oblikah dela, individualno pa svetuje pri vsakokratnem obisku učenca v knjižnici. Neprestano sledi razvoju bralca in je soodgovoren za razvoj njegove bralne kulture.

V šolski knjižnici se odvijajo tudi druge dejavnosti in različni krožki, kot so: literarni, likovni, novinarski, knjižničarski, aktivnosti v zvezi z bralno značko in drugi. Zanimanje za knjižnico se zelo poveča, če pride na šolo književnik.

Knjižničar se vključuje tudi v načrtovanje in izvedbo kulturnih in naravoslovnih dejavnosti. Prav pri teh se pogosto pojavlja prava oblika projektnega dela.

Na celjskem področju zasledujemo veliko vlogo knjižnic prav pri izvedbi dejavnosti, tudi pri delovanju različnih krožkov in še posebej bi izpostavila raziskovalno dejavnost. Pri raziskovalnem pristopu je vloga knjižničarja nepogrešljiva. Uspehi so opazni, vsako leto nastane veliko kvalitetnih raziskovalnih nalog, ki jih izdelajo učenci ob strokovni pomoči učiteljev-mentorjev in knjižničarjev.

Vzgojno-izobraževalni proces

Vzgojno-izobraževalni proces pojmuje širše kot pouk, v tem ima mediateka nosilno vlogo, ki poteka v več smereh:

- v procesu učiteljeve priprave na pouk (snovne, metodične in tehnične)
- mediatečno gradivo postane pri pouku učno sredstvo
- v procesu priprave individualnega dela učencev
- pri medpredmetni povezavi pouka
- pri posredovanju rezultatov individualnega dela učencev pri pouku in izven pouka
- omogoča organiziranje in izvajanje kompleksnih vzgojno-izobraževalnih dejavnosti, ki presegajo klasični pouk in so dolgoročno načrtovane delovne naloge posameznikov ali skupin (dejavnosti, ekskurzije, proslave)

Funkcionalno povezovanje pouka s samostojnim individualnim delom odpira možnosti za inovativne pristope v vzgojno-izobraževalnem procesu. Medpredmetna povezava pospešuje razvoj timskega pedagoškega dela in spreminja medsebojne odnose na šoli.

Vloga knjižnice v vzgojno-izobraževalnem procesu omogoča aktivne metode, ki temeljijo na odkrivanju odnosov in zakonitosti med predmeti in pojavi, kjer učenci analizirajo, sintetizirajo in posplošujejo. Aktivnost učencev se kaže pri pouku, v interesnih dejavnostih, pri fakultativnem pouku, v dejavnostih, krožkih, na ekskurzijah. Oblike dela so zelo različne, učenci pripravijo referate, poročila, organizirajo debate, okrogle mize...

Učenje pomeni zblížati znanje in življenje, zato bo prav gotovo uspešna tista šola, v kateri bomo razvijali polnovredne medčloveške odnose. Sodobna šola bo morala posvetiti več pozornosti oblikovanju mlade osebnosti, razvijanju inteligence, logičnega mišljenja, ustvarjalnosti in odpirati pot domišljiji.

Vzgojno-izobraževalni proces se na celjskem področju razvija v to smer, v začetno šolanje se uvajajo oblike integriranega pouka, zaživel je projektno delo, veliko je uspešnih izvenšolskih dejavnosti, vidni so uspehi na različnih tekmovanjih, odpirajo se pota raziskovalnemu delu. Trdno smo prepričani, da bodo uspešne oblike dela zaživele tudi na drugih šolah s primernim prenosom teoretičnih in praktičnih izkušenj. In spet smo pri informacijah, ki bodo povezale v šolski knjižnici vse najpomembnejše elemente: knjižničarja, učitelja in učence v celoto. Od tega je odvisen naš razvoj in obstoj.

Literatura

1. *Martina Šircelj: Vsebinske in organizacijske zasnove delovanja šolske knjižnice - mediateke, Vzgoja in izobraževanje (VIZ), Zavod RS za šolstvo, Ljubljana 1981/2*
2. *Ignac Kamenik: Mediatečna vzgoja v srednjem usmerjenem izobraževanju, VIZ, Ljubljana, 1981/2*
3. *Dora Gobec, Alenka Kozinc: Individualno delo učencev v mediateki - primer medpredmetne povezave po metodi projekta, VIZ, Ljubljana 1981/2*
4. *Za boljšo knjižno in knjižnično vzgojo, VIZ, Ljubljana 1988/1*
5. *Slobodan Radovič, Školska biblioteka u nastavi, Dječje novine, Gornji Milanovac, 1982*
6. *Noelene Hall: Teachers, information and school libraries, General Information Programme and UNISIST, Paris: Unesco, 1986*
7. *Silva Novljan: Knjižnica v procesu pridobivanja znanja, spretnosti in navad, FF referat pri predmetu pedagog. psih., Ljubljana 1990 (neobjavljeno)*
8. *Šolske knjižnice v srednjih šolah, Zavod RS za šolstvo, OE Celje, 1990*
9. *Zakon o osnovni šoli, Zakon o usmerjenem izobraževanju, Smernice za delo osnovnih šol, Statistični obrazci ŠO za leto 1986/87*